

Кролевчани у війні 1812 року

Про наполеонівські війни початку ХІХ століття написано безліч книжок найрізноманітнішого характеру. Цікавість до цих подій викликана в першу чергу тим, що вони торкнулися життєвих інтересів багатьох народів, у них вирішувалась доля різних країн Європи. Кульмінаційним пунктом цих подій була навала на Росію наполеонівської армії та її загибель.

Через кілька років після завершення Вітчизняної війни 1812 року в Росії вийшли перші твори про неї, а всього до 1912 року – близько 2400 праць. З'являються нові дослідження та науково-популярні праці і в наш час.

Та, на превеликий жаль, питання про участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 року майже не висвітлене в історичній літературі, хоч тема заслуговує уваги як одна з цікавих сторінок історії українського народу: він не тільки брав участь у розгромі ворога, а й намагався в ході війни повернути козацькі вільності, втрачені у ХVІІІ столітті.

До 1917 року цій темі присвятив кілька номерів журнал “Киевская старина”, трохи працювали над нею губернські архівні комісії, у 1950 – 1980 роках вийшли праці В. Стрельського “Участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 року” (Київ, 1953); Г. Гербільського “Українські козацькі полки і українське ополчення в боях Вітчизняної війни 1812 року” (Львів, 1953); Б. Абаліхіна “Український народ у Вітчизняній війні 1812 року” (Київ, 1962), інш. Як бачимо, дуже мало. Тож хотілось би, використовуючи ті мізерні дані, які вдалося знайти, розповісти про далеких предків-кролевчан, котрі брали участь у подіях майже 200-літньої давнини.

Напередодні війни 1812 року Україна фігурувала у військових планах і Франції, і Росії. Невдоволення українського народу політикою царського уряду не залишилося поза увагою Наполеона, який вирішив використати його у своїх інтересах.¹ Його радники із захопленням малювали ті вигоди, які здобуде Франція, перетворивши Україну на свою колонію. Вони прямо заявляли, що тут Наполеон знайде собі славу не меншу, ніж під пірамідами Єгипту. Керівництво Франції навіть розробляло плани використання матеріальних та людських ресурсів України для ведення війни за світове панування. Проекти перетворення регіону Чорного моря на внутрішній ринок Франції подавали географ Мальт Брюн, економіст Жан Дюбуа, політичний директор міністерства закордонних справ Франції Готерів. Крім того, планувалось 80 000 легкої української кавалерії відправити як допоміжний корпус в Індію.²

Російський уряд спочатку відводив Україні роль постачальника продовольства та фуражу. На її території були засновані продовольчі магазини та бази, де зберігалась велика кількість борошна, круп, вівса. Лише за кілька місяців до початку війни уряд почав піклуватись про захист південних губерній. У квітні 1812 року була сформована та розташована на Волині 3-я Західна армія генерала Тормасова (46 тис. чоловік, 164 гармати).³ Для посилення 3-ї армії було вирішено створити кінне козацьке військо. В червні розпочалось формування чотирьох козацьких полків у Київській та Подільській губерніях. Під Києвом будувалися укріплення.

Але Росія не встигла повністю підготуватися до війни. В ніч на 24 червня 1812 року наполеонівська армія перейшла кордон. Перевага ворога у живій силі змусила

царський уряд більш енергійно зайнятися формуванням поповнення. Імператор Олександр I видає рескрипт малоросійському генерал-губернатору Я.І. Лобанову-Ростовському про формування козачих полків у Полтавській та Чернігівській губерніях, які повинні були "...замінять Малоросії обыкновенный рекрутский набор, в прочих губерниях к осени приготавливаемый". Ці полки, а також рекрутські батальйони, зібрані у Стародубі, Новгороді-Сіверському, Конотопі, Ромнах, Сумах, Глухові, повинні були терміново вирушити до Тули та Калуги.

10 липня 1812 року на основі отриманого рескрипту Лобанов-Ростовський видає відозву до земських комісарів, найближчих начальників козачого стану про набір у полки. Основні положення відозви наступні:

1. Рекрутство для козаків відміняється, після завершення війни полки розпускаються, але козаки назавжди зараховуються до "Українського" війська і на перший виклик повинні з'явитися у полки. Офіцери отримують мундири та всі права уланських офіцерів, вони вважаються на службі і після розпуску полків. В цей час вони повинні наглядати за станом та заняттями своїх підлеглих.

2. В полки могли записуватися усі бажаючі та здатні до військової служби. Козак повинен бути на коні та мати при собі жупан, пару шароварів, пару чобіт, дві сорочки, шапку з китицею та сумку для патронів.

3. Кожен козак також повинен мати свою зброю, маленьку валізу, баклажку для води та сакви для фуражу. Козакам видавали спис, шаблю та пістолет, 16 рушниць на 50 вояків. Казна постачала харчі, порох, свинець.⁴

В кожному полку повинно бути 12 сотень, один полковий командир, два штаб-офіцери, два ад'ютанти, один скарбничий та штаб-трубач; на кожні 150 козаків – по одному ротмістру, поручику, вахмістру, два корнети, 10 унтер-офіцерів, два трубачі.⁵

Треба віддати належне російському уряду в тому, що він, вкотре вже, вдало зіграв на національних почуттях українського народу. В той час в Україні ще пам'ятали слова "козак", "козацтво", "козацькі привілеї". Повіривши в обіцянку уряду про відродження козацтва та бажаючи позбутися рекрутства й інших податків, українці почали записуватись до козачих полків.

На Чернігівщині було сформовано 6 кінних козачих полків: 1-й формував підполковник Семека в Чернігові; 2-й – полковник Потресов у Новозибківському повіті; 3-й – капітан Шапошников-Сахно у містечку Короп Кролевецького повіту; 4-й – майор Міклашевський у містечку Вороніж Глухівського повіту; 5-й – підполковник Шейнерт у Козелецькому повіті; 6-й – майор Турчанінов у Стародубському повіті.⁶

3-й Чернігівський козачий полк був сформований за місяць з козаків Кролевецького та Конотопського повітів. В полку нараховувалось 1200 бійців. Він складався з двох батальйонів по 4 ескадрони в кожному. Першим батальйоном командував сам полковий командир, другим – поручик Данченко. На чолі ескадронів стояли Каменський, Соломко, Демидовський, Демидов, Купенков та інші.⁷

На початку вересня було завершено формування усіх козачих полків на Чернігівщині.

Земське (піше) ополчення почало формуватися після царських маніфестів від 6 та 18 липня про створення ополчення для підкріплення армії та "защиты Отечества". Маніфест був розісланий по губернських містах, звідкіля в повітові міста були направлені відозви. Отримавши відозву, маршалок дворянства Кролевецького повіту зібрав дворянські збори. На них було ухвалено:

1. Виставити ратників та забезпечити їх харчами;
2. Із дворян призначити сотників та півсотників;

3. Якщо хтось із дворян не виставить ополченців, то мусить офірувати гроші на утримання ополчення.

Кролевецьким повітовим начальником ополчення було призначено капітана флоту другого рангу Степана Івановича Щитинського.⁸ Щитинські були польського походження і, як вказує О. Лазаревський, “за виходом в Росію пожаловані деревнею Щетинскою”. Іван Щитинський вийшов у відставку з військової служби у чині поручика 1769 року й, оселившись у Коропі, одружився з дочкою протопопа Ксенією Гловачевською. Його син Степан закінчив морський кадетський корпус, 1791 року одержав чин мічмана та направлення на Чорноморський флот. У 1800 році він вийшов у відставку й оселився на Кролевеччині. У 1834 році С.І. Щитинському належав хутір Барнгольм на Коропщині, у якому проживало 3 душі жіночої статі, та у самому містечку Коропі проживало 6 душ селян обох статей, які належали йому.⁹ Рід Щитинських занесено до родовідної книги дворян Чернігівської губернії. Востаннє ім'я С.І. Щитинського зустрілось автору серед документів за 1846 рік, коли “престарелый” капітан флоту подав до губернського правління супліку про надання йому безкоштовних ліків.

На допомогу С.І. Щитинському було призначено батальйонного начальника капітана Якова Ходата, ад'ютантів Г. Белякова, К. Дубницького, а також 13 сотників та 26 півсотників. Самих ополченців було спочатку близько тисячі чоловік. Серед ополченців 1812 року були: Іван Антоненко, Яким Оліфіров, Михайло Оболонський, Василь Терещенко, Іван Яценко з Кролевця; Яків Артеменко, Тихоній Момот з Реутенців; Іван Артеменко, Корнилій Комар з Обтового; Павло Бондаренко з Подолова; Павло Верба з Погорілівки; Федір Овсієнко, Пилип Марій з Грузького; Григорій Хилько з Бистрика; Василь та Максим Щербані з Мутина.¹⁰

В червні 1814 року маршалок дворянства Кролевецького повіту Григорій Бутович склав “Именной список Кролевецкого пешего ополчения штаб и обер офицерам” (44 прізвища) та “Именной список Кролевецкого ополчения защитников” (1205 прізвищ) і надіслав їх до губернського правління. Зараз ці списки разом зі списками ополченців інших повітів зберігаються у Державному архіві Чернігівської області.¹¹

В кінці липня 1812 року французькі війська підійшли впритул до північного кордону України, окремі загони просочилися на територію Чернігівщини. У повітах Мглинському, Суразькому, Новозибківському, Стародубському було створено селянські дружини самозахисту. Проникнення ворога в українські губернії стривожило командування російської армії, котра отримувала постачання переважно з півдня. Армія відступала до Москви і Головний штаб, не маючи змоги виділити війська для захисту України, поклав це завдання на українське ополчення.

2 серпня 1812 року генерал-губернатор Лобанов-Ростовський наказав повітовим маршалкам дворянства негайно вислати збройні команди для підтримки селян прикордонних повітів.

20 серпня 1812 року 540 ополченців Кролевецького повіту на чолі з Щитинським виступили до Новозибківського повіту. З 19 по 24 серпня ополченцям було видано 1162 пуди сухарів, 303 чверті борошна, 54 чверті круп.¹² Начальницький склад отримав 1200 карбованців платні. Інший загін кролевецьких ополченців у складі 646 чоловік під командуванням капітана Павла Вільчика виступив 3 вересня.¹³ На кордоні з Білорусією розташувалися й ополченці інших повітів. Кожен полк відповідав за певну ділянку і підтримував тісний зв'язок із сусідніми полками. Ополченці були озброєні списками і шаблями, вогнепальної зброї було обмаль. На кінець серпня близько 20 тисяч чернігівських ополченців охороняли понад 700 верст кордону.

Поруч з ополченцями діяли окремі частини російської армії. Тракт Могильов-Чернігів прикривав батальйон 26-ї гренадерської дивізії підполковника Кленовського. Згодом до цього батальйону були приєднані 3-й Бузький та 3-й Чернігівський козаці полки.¹⁴

Довідавшись про відсутність регулярних російських військ між Дніпром та Десною, французьке командування вирішило прорватися тут у південні губернії і у другій половині вересня розпочало наступ. Наступ вівся одночасно на двох напрямках: від Бобруйська на Чечерськ і від Ельні на Рославль – Брянськ – Мглин. Його вели 7 тисяч французів, чотири полки польської кавалерії та два батальйони німецької піхоти.¹⁵ За часом ці бої співпали з наступом головних сил французької армії під Малоярославцем, тому командування обох сторін надавало великого значення фланговим боям на південному напрямку.

Під тиском переважаючих сил ворога охоронці кордону почали відступати. Особливо жорстокі бої точилися навколо Чечерська, місто кілька разів переходило з рук в руки. Отримавши підкріплення, козаки, ополченці і гренадери після запеклих боїв звільнили Чечерськ та навколишні села.

Козаки та ополченці з честю витримали бойове хрещення. “Вверенный мне полк, – доповідав М.І. Кутузову командир 3-го Чернігівського полку Шапошников-Сахно, – учасував в сражениях, находился всё время на передовых постах и показал отличную храбрость и мужество”. Доповідаючи російському генералу П.П. Коновніцину про участь у боях свого війська, начальник Чернігівського ополчення М.В. Гудович 15 жовтня 1812 року писав: “Правда, что число рати велико, но ежели потрудитесь взглянуть на карту Черниговской губернии, то увидите, что от пункта Брянского уезда, где сходятся на углу Орловская, Смоленская и Могилевская губернии, держу цепь аж до Киевской губернии более чем на 700 вёрст расстояния; итак всё почти моё ополчение на часах, а не в оборонительном порядке. Нет же дня, чтобы меня не тревожили каким-либо Виктором Домбровским... Я дал отряду по требованию от Эртеля подполковнику Кленовскому 1000 чел. защитников в Чечерск, из коих, слышу только стороною, сотня была в деле, два защитника убиты и восемь ранено, а сего дня ещё требует от меня подкрепления, что я делаю и рад, но только чтоб меня хоча за какого-нибудь, но товарища и одноземца в подвигах считали...”¹⁶

За участь у боях під Чечерськом 34 козаки та унтер-офіцери 3-го Чернігівського козачого полку були нагороджені хрестом на георгіївській стрічці.

На початку жовтня французьке командування знову активізувало свої дії, збираючи під Рогачовом, Чечерськом і Рославлем великі сили. Начальник Чернігівського ополчення генерал-лейтенант Гудович теж концентрує війська. В перших числах жовтня в Чечерськ вступили три ескадрони 3-го Чернігівського козачого полку, 539 ополченців Кролевецького та 494 Суразького повітів. У Чернігівську губернію були направлені полтавські козаці полки – 1-й полк вступив до Кролевеця.¹⁷

В жовтневих боях ворог знову був розгромлений і почав відступати. Перед об'єднаним Чернігівсько-Полтавським ополченням Головний штаб поставив завдання визволити південну Білорусію, ведучи наступ на Могильов. У Могильові зберігалися великі запаси продовольства та медикаментів для французької армії. Наполеон планував закріпитися між Вітебськом та Могильовом і розпочати звідси новий похід на Київ чи Москву. Для здійснення могильовської операції Кутузов виділив, крім українського ополчення, частину калузького, партизанські загони Ожаровського, Сеславіна, Давидова.

2 – 4 листопада 1812 року виступили в похід загони Чернігівського ополчення,

які займали пости на кордонах Мглинського, Суразького, Новозибківського повітів. Подолавши опір ворога під Пропойськом, Журавичами, Биховом, вони підійшли до Могильова.

17 листопада Гудович доповів Кутузову про виконання завдання. У цьому поході масовий героїзм проявив особовий склад 3-го Чернігівського козачого полку. Його командир у рапорті на ім'я фельдмаршала просив відзначити знаком відзнаки військового ордена 14 козаків свого полку.¹⁸ Про те, як поводити себе воїни земського ополчення, збереглося свідчення майора Підгайського, командира 1-го Чернігівського пішого полку: “Следующи до города Могилева, – пише він, – узнал я как ревность к службе офицеров и рядовых защитников, так и нужды ими понесенные. Все они, кроме потерпенных нужд в переходах и не имея полтора месяца квартир, стоя на биваках не только не сказали ни малейшего неудовольствия, а находясь в действующей линии и быв некоторые в употреблении в дело блюли всю долженствующую дисциплину и послушание”.¹⁹

Як бачимо, завдяки відчайдушному опору ополчення, французькі війська не змогли оволодіти багатими губерніями півдня та поліпшити своє стратегічне становище.

Після завершення Могильовської операції Кутузов передислокував частину Чернігівсько-Полтавського ополчення, а також ополчення інших губерній на Волинь. Звідси вони розпочали свій закордонний похід. У квітні 1813 року Глухівський, Кролевецький, Конотопський, Новгород-Сіверський та Суразький піші полки, котрі відпочивали в цей час в Чернігівській губернії, отримали наказ розпочати закордонний похід. Наведемо лист командуючого Чернігівським військовим ополченням генерал-майора Якова Мусійовича Шемшукова до губернського маршалка дворянства Миколи Михайловича Стороженка, в якому йдеться про цей наказ.

“Милостивый государь Николай Михайлович! Остававшимся на местах в Черниговской губернии Глуховскому, Кролевецкому, Конотопскому, Новгород-Северскому и Суражскому пешим полкам, по повелению его светлости главнокомандующего всеми российскими армиями генерал-фельдмаршала князя Кутузова-Смоленского, предписал я сего числа выступить по получении повеления через 24 часа Варшавского Герцогства в назначенные каждому из них места... направление всем через Киев. А Вас, милостивый государь, покорнейше прошу на починку одеяния и обуви и чиновникам в жалованье выслать немедленно в Киев же нужное количество для каждого полка суммы...”

*Шемшуков.*²⁰

20 травня 1813 року Кролевецький піший полк уже був розташований на Волині в районі міста Луцьк. Звідси Щитинський відрядив полкового ад'ютанта К. Дубницького до повітового маршалка Г. Бутовича за грошима, конче потрібними для утримання ополчення, яке відбувало службу в тяжких умовах: не було навіть найнеобхіднішого. 22 травня 1813 року командир корпусу генерал С.П. Ратт доповідав начальству про тяжке становище Чернігівського та Полтавського ополчення: “Оное ополчение не имеет никаких средств и во всем много нуждается... в оном ополчении котлов для варения пищи совсем не имеется и денег для покупки оных также нет.”²¹

У документі від 20 травня 1813 року командир полку С.І. Щитинський рапортує Чернігівському маршалку дворянства Стороженку: “Сейчас полк находится в Волынской губернии, в коей продолжаются ежедневные дожди и ненастья. Обувь и одежда пришли в совершенную негодность и починить их невозможно... Прошу предписать Гр. Бутовичу выдать сумму полковому адъютанту Дубницкому,

командированому к нему от полка, и чтобы Дубницкий возвращался в полк в Герцогство Варшавское в местечко Лисовицы.”²²

Залишається тільки гадати, чому кролевчани так поставилися до постачання своїх захисників. Адже ще 28 березня 1813 року в Кролевці відбулися дворянські збори, на яких було вирішено видати платню Щитинському і Вільчику по 400 рублів, сотникам і півсотникам по 90 та 50, а кожному захиснику по 3 рублі за три місяці 1813 року (“генварскую треть”). Ці гроші були зібрані з поміщиків та громад, котрі виставили ополченців. Вони також повинні були надати чоботи та літній одяг замість зимового.²³

У другій половині 1813 року реорганізовані в армійські бригади чернігівські ополченці у складі корпусу генерала С.П. Ратта брали участь у блокаді польської фортеці Замостя. Ось яку оцінку їхнім діям дав генерал Ратт: “Малороссийское ополчение показало под стенами Замостья мужество и неустрашимость сверх того, которые можно было ожидать от людей, необыкших обращаться с оружием. Четыре недели перед сим они отражали всегдашние неприятельские нападения лучших польских войск, из коих составлен был гарнизон крепости Замостье. Священной обязанностью поставляю отдать искреннюю похвалу, заслуженную всеми офицерами, а особенно начальниками полков.”²⁴

В Чернігівському державному архіві зберігається “Ведомость о состоянии Черниговского военного ополчения под командою генерал-майора и кавалера Шемшукова. 26 декабря 1813 года”. З цього документа маємо можливість почерпнути дані про стан ополчення майже через півтора роки після його організації. Реорганізоване у чотири бригади та зведений батальйон (колишні 3-й та 4-й полки) ополчення входило до складу армійського корпусу генерал-лейтенанта С.П. Ратта. Першою бригадою командував майор артилерії Підгайський, другою – полковник Карпека, третьою – Борщевський, четвертою – майор Чернолуський. Бригади склалися з 25 батальйонів, в яких налічувалось 100 рот. Особовий склад бригад за штатом складала: 10 штаб-офіцерів, 501 обер-офіцер, 960 унтер-офіцерів, 310 музикантів, 15821 рядовий, 16 нестройових нижніх чинів, усього – 17743 осіб. У наявності було майже на 5 тисяч ополченців менше: штаб-офіцерів – 8, обер-офіцерів – 440, унтер-офіцерів – 899, музикантів – 294, рядових – 11150, нестройових – 16, усього – 12807 чоловік. Кролевецький піший полк під командуванням С.І. Щитинського входив до складу бригади майора Чернолуського. Під відомістю є дані про втрати ополчення у Польщі: загинуло – 32, втекло – 1762, померло – 2081 чоловік.²⁵

Наведемо два документи з Російського державного архіву, які яскраво висвітлюють роль С.І. Щитинського як командира пішого полку. Перший: “...Аттестата от армии генерал-майора Варшавского военного коменданта Левицкого 4 ноября 1814 года за № 4271 данного флота капитана II ранга Щитинскому, что во время нахождения его в городе Варшаве, с августа 1813 года по 1814 г. мая месяца, состоящая в ведении его команда содержит была в должном порядке, и чинимые разного рода поручения ему исполнял в точности с успехом и примерною деятельностью...”²⁶

Другий: “Такового же аттестата губернского начальника ополчения генерал-майора Шемшукова 15 генваря 1815 г. о данном ему же ... в ополчении поветовым начальником, где продолжая службу, находился при защищении границы разделяющей Белорусско-Могилевскую с Черниговской губернией, а по изгнании из России неприятельских войск 1813 августа 8 дня с ополчением Кролевецкого повета в заграничном походе в Герцогстве Варшавском и по сформировании в оном 1813

июля 8 дня Черниговского ополчения по армейскому положению в полки и бригады по повелению главного начальства, отряжен с отдельными командами в г. Варшаву и другие места для прислуги по госпиталям, где находился по день распушения ополчения в дома, исполнял возглавляемые на него по службе и другие препоручения с успехом, оказывая всегда особенную деятельность, аттестовался достойным.”²⁷ На наш погляд, ці два атестати характеризують не тільки Щитинського, а й дають детальніше уявлення про все ополчення загалом.

На військовій службі Чернігівське земське ополчення перебувало до вересня 1814 року. 4 вересня черговий генерал 3-ї Західної армії Собанєєв доповів керуючому військовим міністерством Горчакову про розпуск Чернігівського ополчення. Для більшої зручності воно було поділено на чотири колони, котрі вирушили кожна своїм маршрутом: 1-ша, полковника Карпеки, 2-га, майора Даниловича та 3-тя, майора Підгайського пересувались за маршрутом Володимир-Волинський-Житомир-Київ-Козелець-Чернігів; 4-та, полковника Борщевського – Брест-Литовський-Кобрин-Мозир-Чорнобиль-Чернігів.²⁸

До Чернігова колони прибули з 2 по 10 листопада 1814 р. Все ополчення вишикувалось перед Спасо-Преображенським собором. Після молебну прапори були покладені в храм на зберігання, зброю здано, а самі захисники відправлені на попереднє місце проживання. Враховуючи, що перші загони були відряджені до діючої армії 20 серпня 1812 р., кралецькі ополченці відбували мобілізацію два роки і два з половиною місяці.

Регулярні Чернігівські кінно-козачі полки з дозволу імператора Олександра I були введені до складу діючої армії. Другий полк було предано до корпусу генерал-лейтенанта Єрмолова, перший та четвертий – до корпусу генерал-губернатора Герцогства Варшавського Ланського, частини розформованого п'ятого полку залишилися у Вільно при військовому губернаторі Римському-Корсакові.²⁹

Третій Чернігівський козачий полк під командуванням майора Шапошникова-Сахна був переданий генерал-інтенданту Канкріну, у складі Головної діючої армії брав участь у закордонному поході, дійшов до Франції.

Інформацію про це знаходимо і у формулярному списку про службу полковника Павла Андрійовича Огієвського, кавалера орденів св. Георгія 4 ст., св. Володимира 4 ст., св. Анни 3 ст. з бантом, св. Станіслава 2 ст., золотої шпаги з написом “За хоробрість”, медалей “В пам'ять Вітчизняної війни 1812 року”, “За взяття Парижа”, “За Перську війну”, “За Турецьку війну”.

Народився П.А. Огієвський у м. Кролевці близько 1793 року. 3 березня 1809 року по серпень 1812 року працював у Чернігові в будівельній експедиції. 4 серпня 1812 року вступив на військову службу унтер-офіцером до 3-го Чернігівського козачого полку. Зі своїм полком “был в походах 1812 октября в Могилевской губернии в Белицком и Рогачевском уездах, на передовых аванпостах и разъездах бесменно по день занятия города Могилева, в сражении того же месяца 25 числа при селении Рудине, 1813 г. августа 22 в Варшавском Герцогстве, в Пруссии и Силезии, с 31 августа в Австрии, Богемии, Саксонии, Баварии, 1814 г. в Швейцарии и Франции в походах и сражениях, марта с 13 по 16 в преследовании неприятеля, 18 при городе Париже и занятии оногo, потом обратно через Германию до России”. Після французької кампанії продовжив службу в Арзамаському кінно-егерському та Грузинському гренадерському полках, брав участь у бойових діях на Кавказі. 8 червня 1844 року вийшов у відставку полковником, через кілька років купив невеликий маєток у селі Ображіївка Новгород-Сіверського повіту.³⁰

Влітку 1816 року до Чернігова надійшов імператорський указ, щоб "...распустили оных казаков по домам их, представя им полную свободу в недрах семейств своих заниматься хозяйственными упражнениями и оставя их мундирные вещи в награду службы их".³¹

В серпні – жовтні 1816 року 3-й козачий полк був розформований. У Кролевці відбувся огляд полку. Для подальшої військової служби було відібрано 100 коней і розподілено між козачими волостями повіту. Решта коней була продана на вересневих торгах у Кролевці та Коропі.

10 жовтня кролевецький городничий Пузиревський доповів у Чернігів, що він прийняв від козаків 3-го полку списи, шаблі, сідла та іншу військову амуніцію.³²

Після розформування козачих та земських ополченських полків дехто з офіцерів вирішив продовжити військову службу. Так, Степан Пузиревський, півсотник Кролевецького пішого полку, потім служив у Камчатському піхотному полку, вийшов у відставку капітаном 1822 року. Остап Моргацький починав службу у 3-му козачому полку, потім служив у Капорському піхотному полку, звільнився 1841 року підполковником. Іван Нечай після 3-го козачого полку служив у різних піхотних полках, пішов у відставку підполковником.³³

Наостанок хочеться сказати кілька слів і про іншу "війну" – війну дворян за нагороди. Річ у тім, що указом від 30 серпня 1814 року була запроваджена бронзова медаль для нагороди офіцерів, учасників закордонного походу, дворян та чиновників, котрі брали участь у формуванні ополчення або зробили пожертвування на армію. Медаль була на Володимирській стрічці, на одному боці зображено Всевидюче Око в сьайві та напис "1812 год", на другому – напис: "Не нам, не нам, а имени Твоему". Відразу ж з'явилося багато бажаючих отримати цю нагороду. Від Кролевецького повіту Бутович представив до нагороди 281 чоловіка та 34 жінки. Але до цього списку потрапили не всі і до Чернігова відразу ж "полетіли" скарги та прохання видати медаль. Пристрасті не могли вгамуватися ще років з десять. Якщо не допомагало губернське місто, зверталися у Санкт-Петербург.

В Чернігівському архіві вдалося знайти один вельми цікавий документ – лист-прохання кролевецького дворянина Луки Стожка про видачу медалі.³⁴ Лист написано на гербовому папері. З лівого боку напис: "Получено 16 декабря 820 года". Лист доволі цікавий, тому наводимо його повністю: "Всепресветлейший Державнейший Великий Государь Император Александр Павлович Самодержец Всероссийский Государь всемилостивейший, просит дворянин Кролевецкого повета коллежский регистратор Лука Андреевич Стожка. А о чём, тому следуют пункты.

Будучи в семействе старший и единственный сын умершего дворянина коллежского канцеляриста Андрея Стожка, находился по определению г. маршала дворянства Кролевецкого повета с 1812 года по 1814 год в принятии и здачи собираемого с души по 1 пуду с пропорцією круп и овса для продовольствия войск, в 1812 году сделал пожертвование на содержание милиции 25 руб., о чем с прилагаемого при сем свидетельства, выданного мне от господина маршала дворянства сего повета, благоусмотреть можно, но следуемой мне высочайше утвержденной для дворянства в память 812 года медали еще не получил, почему всеподданейше прошу высочайшим вашего императорского высочества указом повелено было, сие моё прошение приняв, записать следуемую мне высочайше утвержденную для дворянства в память 812 года медаль выдать.

Всемилоостивейший Государь, прошу Вашего Императорского Величества о сем моем прошении решение учинить. 1820 года октября 12 дня.

К подачі подлежит Его Превосходительству господину губернскому маршалу генерал-майору и кавалеру Шираю.

Переписал сие прошение с сочинения просителя канцелярист Василий Щербанев.

Дворянин коллежский регистратор Лука Стожко.”

Подальші подробиці цієї справи нам не відомі, але медаль Стожку таки видали.

Чекали на нагороду і козаки та селяни. Одні чекали повернення козацьких привілеїв, інші чекали маніфесту про волю і землю. Та не дочекалися. За вірну службу їм тільки оголосили “Его Императорское благоволение ... и что воинские труды их оканчиваются.”

Як бачимо, наші земляки зробили свій внесок у розгром наполеонівського нашествия. Вони не допустили загарбників на територію України, знешкодили майже 130 тисяч ворожих солдат, захищаючи підступи до Брянська, Калуги, ряду українських та білоруських міст. Вони дали змогу Кутузову підготувати контрнаступ і взяли діяльну участь у визволенні Білорусії та закордонному поході російської армії.

¹ Абалихин Б.С. Украинское ополчение 1812 года // Исторические записки. – Т. 72. – Изд-во АН СССР, 1962. – С. 90.

² Абаліхін Б.С. Український народ у Вітчизняній війні 1812 р. – К., 1962. – С. 7 – 8.

³ Абалихин Б. С. Украинское ополчение... – С. 90.

⁴ Український народ у Вітчизняній війні 1812 р.: Зб. документів. – К., 1948. – С. 7 – 9.

⁵ Отечественная война 1812 года. Материалы ВУА. – Т. XVII. – СПб., 1911. – С. 363 – 365.

⁶ Абалихин Б.С. Украинское ополчение... – С. 95.

⁷ Державний архів Чернігівської області (ДАЧО). – Ф. 128. – Оп. 1. – Спр. 1628. – Арк. 95.

⁸ Труды Черниговской губернской архивной комиссии (ЧГАК). – Вып. X. – Чернигов, 1913. – С. 110.

⁹ Державний архів Сумської області. – Ф. 818. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 28.

¹⁰ ДАЧО. – Ф. 128. – Оп. 1. – Спр. 1208. – Арк. 522 – 591.

¹¹ Там само.

¹² Труды ЧГАК. – Вып. X. – С. 110; ДАЧО. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 205. – Арк. 5.

¹³ Гербильський Г.Ю. Українські козацькі полки і українське ополчення в боях Вітчизняної війни 1812 року // Наукові записки Львівського університету. – Т. XXV:Серія історична. – Вип. 5. – 1953. – С. 98; ДАЧО. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 198. – Арк. 5.

¹⁴ Абаліхін Б.С. Український народ... – С. 31; Абалихин Б.С. Украинское ополчение... – С. 101, 104.

¹⁵ Абалихин Б.С. О стратегическом плане Наполеона на осень 1812 г. // Вопросы истории. – 1985. – № 2. – С. 76.

¹⁶ Народное ополчение в Отечественной войне 1812 г.: Сборник документов под ред. Л.Г. Бескровного. – М., 1962. – С. 435.

¹⁷ Там само. – С. 443.

¹⁸ Абаліхін Б.С. Український народ... – С. 51.

¹⁹ Гербильський Г.Ю. Вказана праця. – С. 103.

²⁰ ДАЧО. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 188. – Арк. 145.

²¹ Там само. – Арк. 255 – 255 зв.

²² Там само.

²³ Там само. – Арк. 178 – 179.

²⁴ Стрельський В.І. Участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 р. – К., 1953. – С. 29.

²⁵ ДАЧО. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 188. – Арк. 396 – 397.

²⁶ Російський державний історичний архів у СПб. (РДІА). – Ф. 1343. – Оп. 34. – Спр. 444. – Арк. 8 зв.

²⁷ РДІА. – Ф. 1343. – Оп. 34. – Спр. 444. – Арк. 9 – 10 зв.

²⁸ Труды ЧГАК. – Вып. X. – С. 136.

²⁹ Там само. – С. 135.

³⁰ РДІА. – Ф. 1343. – Оп. 26. – Спр. 3134. – Арк. 4 – 10.

³¹ ДАЧО. – Ф. 128. – Оп. 1. – Спр. 1628. – Арк. 14.

³² Там само. – Арк. 29, 102, 137, 370 – 395.

³³ Милорадович Г.А. Родословная книга Черниговского дворянства. – СПб., 1901. – Т. I. – Ч. 2. – С. 454, 379, 393.

³⁴ ДАЧО. – Ф. 133. – Оп. 1. – Спр. 215. – Арк. 581, 942 – 953.